

Het lonkende buitenland: ervaringen en tips voor toneelschrijvers Tips van de Auteursbond, Sectie Theaterauteurs

Het buitenland lonkt. Niet alleen filmacteurs ploeteren om in Hollywood een rol te bemachtigen, ook voor sommige toneelschrijvers is een internationale carrière een interessant pad. Het is niet de makkelijkste richting, maar niet onmogelijk. Maar hoe bewandel je dat pad? Of beter gezegd: Waar ligt dat pad en is er überhaupt een bewegwijzering?

In onderstaand artikel zijn verschillende buitenlandervaringen van toneelschrijvers samengebracht. Disclaimer: de gegeven tips, ervaringen en analyses zijn allesbehalve compleet of objectief. De theatersector werkt in ieder land op een andere manier en kan wat ondoorgrondelijk zijn. Er is dus geen sprake van één uitgestippeld pad. Dit artikel is bedoeld als impressie en kan mogelijk helpen de ondoorgrondelijkheid een beetje te doorbreken. Het is een kleine greep uit persoonlijke ervaringen.

Algemene – niet landgebonden – tips en ervaringen:

- **Zet zelf de eerste paar stappen:** vertaal bijvoorbeeld zelf een synopsis en een paar recensies, om zo al interesse te kunnen wekken en een idee te kunnen geven van je tekst.
- **Vind een vertaler die bij je past,** een vertaler is vaak de ambassadeur van het werk. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan, maar een vertaler die de stijl van je tekst snapt en op een manier werkt die goed past bij je eigen werkwijze is belangrijk. Dat komt de kwaliteit van je tekst ten goede, maar ook de samenwerking en daarmee de bereidheid van de vertaler om zich in te zetten voor het bereik van je tekst.
[Expertisecentrum Literair Vertalen](#) organiseert soms cursussen toneelvertalen in specifieke doeltalen. Via de website van het [Letterenfonds](#) kun je verschillende vertalers vinden, maar ook mensen als Ditte Pelgrom van De Nieuwe Toneelbibliotheek en Anja Krans van de internationale afdeling van Fonds Podiumkunsten hebben een groot netwerk en goed advies.

- **Zoek interessante netwerken om je bij aan te sluiten**, zoals [On The Move](#) dat internationale uitwisselingen en residenties organiseert, of [The Fence](#), een internationaal schrijversnetwerk met een literatuurhuis in Frankrijk, of [Eurodram](#), *European network for drama in translation*, met een jaarlijkse inzendingronde.
- **Geënceneerde lezingen zijn laagdrempelige presentatiemomenten** om een (nog onbekende) toneeltekst te promoten. Het theatrale effect hiervan is niet altijd maximaal, vanwege te weinig repetitietijd, een ongelukkige casting, een gekke interpretatie van de tekst of zelfs een eigen bewerking. Toch kan zo'n lezing soms een schot in de roos zijn en terecht komen bij het juiste netwerk. (Nog laagdrempeliger is een online lezing op Zoom, dan is de internationale uitwisseling nog makkelijker. Dit werkt voor de ene tekst beter dan voor de ander.)
- **De aanwezigheid van de toneelschrijver is essentieel.** Juist vanwege de vaak minimale impact van een lezing is je eigen aanwezigheid een enorme bonus. Aan de ene kant om te netwerken: juist tijdens zo'n lezing is er momentum en interesse en helpt het om een gezicht te zien en stem te horen bij de tekst die zojuist gelezen is. Dit geeft misschien nog wel meer perspectief op toekomstige mogelijkheden dan de lezing zelf. Aan de andere kant kan het ook helpen om enige input te leveren bij de lezing, om sneller de juiste richting in te kunnen slaan in de korte voorbereidingstijd die er vaak is. Kun je niet aanwezig zijn? Spreek een videoboodschap in, stuur een toitoi op. Zorg dat het contact warm is, de menselijke factor kan je soms onderscheiden van de enorme hoeveelheid teksten die er al is.
- **Er zijn verschillende mogelijkheden tot financiering van internationalisering**, soms ook voor het zelf bijwonen van een presentatie in het buitenland. Bekijk de [internationaliserings-site](#) van het Fonds Podiumkunsten. Er zijn ook overkoepelende Europese subsidies, maar de ervaring is dat het veel te ingewikkeld is voor een individu om zo'n aanvraag te doen. Bij het [Letterenfonds](#) kun je een beurs aanvragen voor de vertaling van een tekst. Voor de Duitse taal is het [Goethe-instituut](#) een mogelijke instantie voor financiering (maar zij focussen vooral op promotie van de Duitse taal richting andere landen). [CELA](#) is een Europees initiatief dat veel geld uitgeeft aan jonge auteurs en vertalers.
- **Wees geduldig, heb een lange adem.** Voor de meeste schrijvers ontstaat pas na jaren werken in eigen land een uitwisseling met buitenlandse theatermakers.

CELA (Connecting Emerging Literary Artists) is een vierjarig talentontwikkelingsproject dat de kans geeft aan 30 schrijvers, 80 vertalers en 6 literair professionals uit tien Europese landen om een internationaal

netwerk op te bouwen en te werken aan ontwikkeling van professionele literaire vaardigheden.

Dan kan het vervolgens weer een tijd duren voordat instanties je tekst oppikken. Zaadjes die je jaren geleden hebt geplant kunnen opeens onverwacht opbloeien tot een fijne samenwerking.

- **Prijzen en onderscheidingen zijn belangrijk voor het buitenland.** Zo wordt er door sommige landen gekeken naar de winnaars en genomineerden van de Toneelschrijfprijs, als mogelijk interessante teksten voor de theaters daar.
- **Wees je bewust van je auteursrechten en regel het goed**, sluit je bijvoorbeeld aan bij auteursrechtenorganisaties als [Lira](#). [SABAM](#) of [DeAuteurs](#) zijn beiden in België gevestigd, [SACD](#) in Frankrijk. Het lastige aan bijv. SABAM is dat ze willen dat ook het spelen van je tekst in Nederland via hen geregeld wordt, maar je beschermt daarmee wel je auteursrechten. Ook [ALMO](#) (ook in België) zet zich in voor de auteursrechten van (Nederlandstalige) toneelschrijvers. Sluit je aan bij de [Auteursbond](#), voor (toneel-)schrijvers en vertalers.

Observaties, instanties en personen per land

- **Beginnen in België:** hoe makkelijk is dat? Zelfs daar, in een land dat voor de helft dezelfde taal deelt, kan het soms lastig zijn de weg voor Nederlandse toneelteksten te vinden. Je kunt beginnen bij de [Monty](#) in Antwerpen, waar al sinds jaar en dag met enige regelmaat Nederlandse gezelschappen spelen. Sinds 2021 vindt jaarlijks het [Shakespeare Is Dead-festival](#) plaats, een samenwerking tussen verschillende theaterinstanties in België en Nederland zoals [Het Nieuwstedelijk](#) en [Theater Bellevue](#). Dit festival richt zich op het Nederlandse taalgebied maar ook daarbuiten, met als bedoeling Nederlandstalige toneelschrijvers een internationaal podium te bieden en internationale toneelschrijvers bekendheid in Nederland en België te bieden.

[De Roovers](#), een spelerscollectief, speelt zo nu en dan teksten van Nederlandse schrijvers. [De Leesclub](#), een groep van met name acteurs en toneelschrijvers, leest in Antwerpen (en soms online) bijna wekelijks een toneeltekst – regelmatig ook van Nederlandse of andere internationale schrijvers. [De Reactor](#), een online platform voor literaire kritiek, plaatst af en toe stukken van toneelschrijvers, uit zowel binnen- als buitenland. [De Nieuwe Toneelbibliotheek](#) is ook in België een veelbekeken en veelgebruikt platform voor toneelteksten.

- Hoe is de situatie in **Frankrijk**? Iets verder naar het zuiden vind je als toneelschrijver een gretig publiek: het publiek in Frankrijk is zeer literair geschoold. Publiek is geïnteresseerd in nieuwe toneelstukken, door een opleiding waarin ze al vroeg met klassiekers als Racine in aanraking kwamen. Nieuwe toneelteksten worden goed bezocht en soms zelfs integraal gepubliceerd in een vakblad als [UBU](#). Toch is het een lastig land om voet aan de grond te krijgen voor een onbekende Nederlandse schrijver; het scheelt al als je afkomstig bent uit België. In Parijs gevestigd is [Eurodram: European network for drama in translation](#). Elk jaar maakt een commissie zich hard voor de vertaling, publicatie en / of opvoering van een toneeltekst. [DeBuren](#) organiseert jaarlijks [een residentie](#) voor Belgische en Nederlandse schrijvers in Parijs. Gerco de Vroeg heeft een groot Frans theaternetwerk en werkt zelf bij [Kumquat Performing Arts](#), dat zich inzet voor de uitwisseling tussen Nederlandse en Franse podiumkunsten. Twee vertalers die zich hard maken voor de Nederlandse toneeltekst zijn Mike Tijssens en Esther Gouarné. Ze organiseren gezamenlijk vertaalcursussen en hebben een groot netwerk van instanties (zoals uitgeverij [Maison Antoine Vitez](#) in Parijs, makersalliantie [K.A.K.](#) in Brussel en residentieplek [La Chartreuse, Centre nationale des écritures de spectacle](#) in Villeneuve lez Avignon).

In Noord-Frankrijk en Luxemburg vindt eens in de zoveel tijd [Textes Sans Frontières](#) plaats, een kleine tournee van internationale toneelteksten in een geësceneerde lezing. Ook vindt bijna jaarlijks een [Forum des nouvelles écritures dramatiques Européennes](#) – steeds op een andere plek in Franstalig gebied - waar toneelteksten worden gelezen vanuit heel Europa, vaak door studenten van de [theaterschool uit Strasbourg](#). Voorbeelden van theaters in Frankrijk die openstaan voor (internationale) teksten zijn [Théâtre Ouvert](#) en [Odéon Théâtre](#) in Parijs, [Troisième Bureau](#) in Grenoble, [Le Pantra Théâtre](#) in Caen en [La Mousson d'Été](#) in Pont-à-Mousson.

* Hoe werkt het landschap in **Duitsland**? Hier ligt misschien wel de belangrijkste internationale markt voor Nederlandse toneelschrijvers. Ook hier is een gretig, literair publiek met een liefde voor theater en toneelteksten. Toneelschrijvers zijn belangrijke initiatoren voor stukken, autonome scheppers. De weg voor toneelteksten in Duitsland gaat eerst via een uitgeverij – een *Verlag* – die een stuk in haar bestand opneemt en promoot bij dramaturgen van stadstheaters. In Duitsland is de *Uraufführung* van belang: het is voor theaters een kwestie van prestige de allereerste uitvoering van een goede, nieuwe toneeltekst in huis te hebben. Dat is dus de 'wereldpremière' en zal voor Nederlands toneel in Duitsland de uitzondering blijven. In het geval van Nederlands toneel gaat het meestal om de "Deutschsprachige Erstaufführung" dus de 'Duitstalige première'. Die is ook

razend populair aangezien er meer kans is op landelijke persaandacht in plaats van alleen lokale pers. Er zijn meerdere toneeluitgeverijen in Duitsland, zoals bijv. [Theaterstückverlag Korn-Wimmer](#) en [Drei Masken](#) in München, [Verlag der Autoren](#) in Frankfurt, [Rowohlt](#) in Hamburg of [Kiepenheuer](#), [Fischer Verlag](#) en [Suhrkamp](#) in Berlijn. Daarnaast werkt het zo dat een stuk in Duitsland niet reist, maar gespeeld wordt in een stadstheater en het publiek komt daar op af. Zo kan het gebeuren dat één stuk tegelijkertijd, in verschillende uitvoeringen, op meerdere plekken in het land speelt.

Zijn er belangrijke prijzen in Duitsland voor toneelschrijvers? De [Deutsche Jugendtheaterpreis](#) en de [Deutsche Kindertheaterpreis](#) zijn prestigieuze staatsprijzen voor jeugd- en kindertheaterstukken en worden om de twee jaar uitgereikt. De winnaar ontvangt 10.000 en nominaties 3.000 euro. De jaarlijkse [Kaas-und-Kappes prijs](#) wordt uitgereikt aan het beste stuk voor jeugd en jongeren van Duitse en Nederlandse bodem, en is bedoeld om de uitwisseling tussen beide landen te stimuleren en de toneelliteratuur voor deze doelgroep te bevorderen. Een andere prijs voor beste nieuwe toneeltekst wordt jaarlijks uitgereikt op [Theatertreffen](#), maar hier wordt het beste gekozen van het hele Duitstalige gebied dus is lastig om tussen te komen.

[ITI Germany/Deutschland](#) is een theaterinstituut dat veel organiseert rond toneelvertaling (o.a. workshops). De motor achter deze organisatie is Andrea Zagorski, die eerder ook een platform voor toneelteksten en vertalers oprichtte. Verschillende festivals in Duitsland richtten zich specifiek op toneelauteurs en toneelteksten, zoals [Autor:innentheater](#) bij [Deutsches Theater](#) in Berlijn, [FIND](#) (festival voor internationaal nieuw drama) van de [Schaubühne](#) ook in Berlijn, de [Stückemarkt](#) in Heidelberg en het internationale [Maifestspiele](#) in Wiesbaden. Vakblad [Theater Heute](#) drukt maandelijks een toneeltekst, hier hebben wel eens oorspronkelijk Nederlandse teksten in gestaan.

Wie zou je kunnen benaderen voor meer informatie? Interessante contactpersonen zijn bijvoorbeeld regisseur Maaïke van Langen, woonachtig in Berlijn, of toneelschrijver Lot Vekemans, die veel succes heeft in Duitsland met haar teksten en in 2018 [Theatertext NL](#) organiseerde, om Nederlandse toneelschrijvers in Duitsland te promoten. Andere voorbeelden van in Duitsland succesvolle toneelschrijvers en mogelijke contactpersonen zijn Ad de Bont, Kees Roorda en Theo Franz. Bernd Schmidt is een cultuurmanager, criticus, intendant en veelgevraagd spreker over theater. op universiteiten. Judith Herzberg was een tijdje ambassadeur voor *Neue Stücke aus Europa*. Christine Bais, Alexandra Schmiedebach en Eva Pieper zijn o.a. vertalers die toneelteksten van Nederlands naar Duits vertalen. Ulrike Syha vertaalt vanuit het Engels naar het Duits. Christine Bais vertelt ook dat vertalers werk

(kunnen) maken van promotie en ook een netwerk hebben. Maak daar dus vooral gebruik van.

- Hoe is het in ander Duitstalig gebied, zoals **Oostenrijk**? Hier vindt jaarlijks het [Dramatikerinnenfestival](#) plaats in Graz, dat zich richt op theater, toneelteksten en lezingen – ook van internationale toneelteksten. Het DramatikerInnenfestival biedt de mogelijkheid aan Nederlandse en Vlaamse theatermakers en dramaturgen om samenwerkingen te onderzoeken.
- Is er een connectie vanuit Nederland met landen in **Scandinavië**? De uitwisseling met **Noorwegen** heeft een aantal jaar geleden een boost gekregen toen vertaler

Maaïke van Rijn in samenwerking met De Nieuwe Toneelbibliotheek onder de naam [Ferske Norske](#) vijf Noorse stukken vertaalde, publiceerde en presenteerde in Bellevue. De Noorse schrijvers waren aanwezig. Ook deed ze [verslag](#) van haar bezoek aan het [Dramatikkens Hus](#), een huis voor toneelschrijvers in Oslo. In **Zweden** richt [Riksteatern](#) in Stockholm zich voor een deel op toneelauteurs. Het [READ Festival](#) in Helsinki in **Finland** presenteert Europees drama en organiseert inzendingen van (Engelstalige / vertaalde) toneelteksten, waarvan de selectie naar het Fins wordt vertaald.

- Wat zou een mogelijkheid zijn om in **Italië** gelezen, gespeeld en / of gezien te worden? In Italië worden onder de noemer [Premio Carlo Annoni](#) jaarlijks toneelschrijfprijzen uitgereikt (1000,- euro voor de winnaars), aan zowel Engelstalige als Italiaanse teksten met LGBTQ+ en de promotie van diversiteit in liefde, politiek, maatschappij en cultuur als thema's.
- Is **Engeland** laagdrempeliger vanwege de taal die we allemaal min of meer beheersen? De theatersector in Engeland is geen makkelijke om voet aan de grond te krijgen. In Engeland werk je als toneelauteur met een agent. Belangrijke uitgeverij voor toneel zijn bijvoorbeeld [Nick Hern Books](#) en [Faber & Faber](#). Ook is [Methuen Drama](#) een vrij bekende toneeluitgeverij, maar in principe publiceren zij geen teksten die niet gepaard gaan met een grote première. Regisseur en vertaler [Teunkie van der Sluijs](#) werkt sinds 2019 als 'creative associate' bij [The Young Vic](#) in Londen en is als kenner van beide landen mogelijk een interessant contactpersoon.

In Edinburgh in Schotland is een aantal interessante mogelijkheden voor internationale toneelschrijvers. Zo is het [Fringe Festival](#) daar een groot, internationaal festival waar regelmatig Nederlandse en Belgische theatermakers te zien zijn (maar niet vaak internationale toneelauteurs met Britse makers, dus het is vooral een interessante

plek om met Nederlandse theatermakers te spelen). Het [Traverse Theatre](#) is een theater in Edinburgh voor jonge toneelschrijvers, dat ook regelmatig een betaalde residentie aanbiedt i.s.m. de universiteit voor (internationale) toneelschrijvers om een nieuwe tekst te ontwikkelen. In Glasgow is de [Playwrights' Studio Scotland](#), een plek voor toneelschrijvers.

- Hoe zit het met dat andere Engelstalige gebied, de **Verenigde Staten**; het 'walhalla' voor filmacteurs? Dit land is uiteraard enorm; de sector en gang van zaken dus ook zeer uiteenlopend. Het wemelt hier van de opleidingscentra, netwerken en *guilds* voor schrijvers. Het is een ingewikkelde cultuur om als Nederlandse schrijver voet aan de grond te krijgen, maar bijvoorbeeld in New York werkt de Nederlandse regisseur Erwin Maas bij het kleine [Origin Theatre Company](#).

Deze plek is een soort *gateway* voor Europees theater. In de Verenigde Staten hebben de vakbonden een grote invloed op het theaterwezen. De rechten van auteurs zijn goed beschermd: zo kan een regisseur pas verder nadat een schrijver fiat heeft gegeven aan de versie voor opvoering. Een manier om als toneelschrijver hier voet aan de grond te krijgen, is het vinden van een literaire *agency*. Daarnaast kun je worden uitgeroepen tot '[Critic's Pick](#)' van de NY Times, wat enorm helpt qua bekendheid.

- Is er in **Zuid-Amerika** kans om binnen te komen als toneelschrijver? In **Brazilië** is er bij publiek en theatermakers veel interesse voor Europees theater. Zo publiceert [uitgeverij Cobogo](#) in Rio de Janeiro samen met [Plataforma Brac](#) één keer in de zoveel jaren een *drama collection*, waarbij verschillende toneelteksten uit een ander land worden vertaald, gepubliceerd en gepresenteerd op verschillende theaterfestivals. In 2022 vond de *Dutch edition* plaats.
- In **Suriname** speelde eerder een voorstelling van schrijver en actrice Bodil de la Parra in theater [On Stage](#). Deze voorstelling had een Surinaams thema, er kwam financiering vrij vanuit Cultureel Erfgoed vanwege de speelplek en de interesse was voornamelijk voor de gehele voorstelling en niet enkel de toneeltekst. Vanwege het taalverschil (Sranan) is het gespeeld krijgen van een Nederlandse toneeltekst niet vanzelfsprekend.

Heb je vragen over je rechten wanneer je tekst in het buitenland gespeeld wordt? Weet dan dat je altijd de juristen van de Auteursbond kunt benaderen voor advies. Veel plezier en buitensucces!

Artikel opgesteld door Janneke Jansen en Frank Siera (met aanvullingen van overige leden sectiebestuur Theater van de Auteursbond: Jibbe Willems, Jannemieke Caspers en Maaïke Bergstra).

Dit artikel is geschreven naar aanleiding van gesprekken met en input van Anja Krans, Magne van den Berg, Kees Roorda en een samenvatting van een eerdere bijeenkomst met Marc Veerkamp, Jeremy Baker, Tom Helmer, Robert van Dijk, Wiske Sterringa, Sophie Kassies, Frans Strijaards, Erik-Ward Geerlings, Willem de Vlam, Patricia Kuiper, Gita Hacham, Ilona Verhoeven, Bodil de la Parra, Maaïke van Rijn, Lot Vekemans, Diederik Hummelinck, Magne van den Berg, Anja Krans, Maaïke Bergstra, Jannemieke Caspers en Frank Siera.